

ČESKÁ KNIHOVNA.

Číslo 4.

O BIBLI KRALICKÉ.

**Několik slov na oslavu třistaletého jubilea
tohoto předního odkazu našich otců**

napsal

ALOIS ADLOF.

Připojena báseň »Náš poklad« od Jana Peříška.

KRÁLOVSKÉ VINOHŘADY.

NAKLADATEL FRANTIŠEK HORÁLEK KNIHKUPEC.

1893.

Letos tomu tři sta let, co dotiskla se v Kra-
leích na Moravě kniha srdci našemu nejdražší:
biblí svatá, čili Písmo svaté starého i nového Zá-
kona. Kniha knih to, která přinesla pokoj tisícům
a tisícům uštvaných hříchem, která vyvedla je z Ba-
bylona bludů a zmatků na cestu vedoucí na Sion.
A nejen jednotlivcům sloužila k požehnání, ale vliv
její blahodárny přinesl celým národům tolik užitku,
že ústům nelze vymluviti, péro vypsati. Je to kniha
světového významu.

S ní ouzce souvisí dějiny národa našeho. Vliv
její stvořil tu nejslavnější dobu našich dějin. Říde
se jí, stal se národ náš velkým a slavným. Neboť
dí Hospodin: »Těch, kteříž mne ctí, poctím, kteříž
pak mnou pohrdají, v pohrdání přijdou.« (1. Sam.
2, 30.) Bible dala nám Husa, Chelčického, velko-
lepou dobu husitskou a ušlechtilý výkvět národa
našeho: Jednotu českých bratří. Odstraňte z dějin
našich bibli, a co zbude nám velkého a v pravdě
slavného? Co nevyrostlo z ní, má cenu nepatrnou.
Avšak také osud národa ouzce souvisí s ní. Když

přijal bibli, zachován byl od utonutí v moři cizího národa, když odňata mu byla, hynul. Když ona zase r. 1781. směla z úkrytu, národ oživil znovu. Toleranční patent neznamena jen snášelivost náboženskou, ale on značí též obživení národa. Bible je kniha v pravdě národní. Je odkazem otcův našich celému národu.

Jednota bratrská umírajíc odkazuje lidu českému ústy patriarcha Komenského milost k pravdě čistě. Jak dojemně promlouvá k vlasti milé řkouc: »Poroučím tobě horlivou žádost k vyrozumívání vždy plnějšimu a jasnějšimu též pravdy Boží, aby znajíc Hospodina hojněji jej poznávati se snažovala (Oz. 6, 3.); a poněvadž Pán náš písma svatá zpytovati poručil (Jan 5, 29.), odkazují tobě za dědictví knihu Boží bibli svatou, kterouž synové moji z původních jazyků, kterýmiž je Bůh psáti byl poručil, do češtiny s pilností velikou (do patnácti let na té práci strávivše několik učených i věrných mužů) uvedli, a Pán Bůh tomu tak požehnal, že málo ještě jest národů, kteříž by tak pravdivě, vlastně i jasně svaté proroky a apoštoly v svém jazyku mluvící slyšeli. Přijmiž to tedy za svůj vlastní klenot, vlasti milá! a užívej toho k slávě Boží a svému dobrému i užitečnému vzdělání. A ač této Boží knihy výtisky popálili nepřátelé, kde které dostati mohli, že však milosrdenstvím toho Boha, kterýž pořezané a spálené od bezbožného Joakyma knihy Jeremiášovy psáti znovu kázal (Jer. 36.) a potrhany

i popálený od Antyocha tyрана zákon Boží brzy potom vzbudiv pobožného Ptolomea, v jazyk řecký uvéstí a národům jiným v známost přivéstí dal, i tobě kniha tato Boží dochována bude, důvěř se a nepochybuj.*

Biblí kralická není jedinou biblí českou, ale je korunou všech českých biblí, nejlépe přeloženou a to z jazyků původních. Všechny dřívější bible kromě nových Zákonů Optátova a Blahoslavových jsou překlady z biblí latinské a to překladu Jeronýmova (Jarolímova) ze stol. 4. Byl sice už před tím pořízen překlad latinský ve stol. 2., známý jménem »Itala«, ale Jeronýmovi se zdálo, že je někde nepřesný, a že latina je často zastaralá a nesrozumitelná. Na radu svých přátel jal se překládati biblí znovu. R. 383. dokončil překlad evangelíí, a nedlouho asi potom byl se vším hotov. Římští biskupové fetrovali tento nový překlad, až po dlouhém odporu (jmenovitě církve africké) nabyli nad Italou převahy a ve stol. 9. (vlivem Karla Velikého a Alcuina) úplné všeobecné (odtud lat. »Vulgata«) platnosti. Z ní pak překládány i bible české. Poněvadž však text latinský byl velice nestálý, a každý rukopis namnoze jinak četl, byly i překlady různé.

Zlómky Písma sv. z latiny přeloženého máme už ze stol. 13. Ve stol. 14. nastala touha znáti Písma sv. veliká. Rodičové Tómy ze Štítného učili jej z Písma, Milič a Matěj z Janova čerpali z něho, a tak také i opisy se množily. Královna Anna,

choť Richarda II, vzala z vlasti své do Angličan evanjelia česky, latinsky a německy. Že byl Nový Zákon hotov již v 2. pol. 14. stol. česky, dosvědčuje prý Wiclif r. 1381.¹⁾

Když pak Hus povstal, aby hlásal Slovo Boží, mohl národ český čísti ve svém jazyku už celou bibli. Nejstarší známá biblí je leskovecká (okolo r. 1400.) a lze bezpečně za to míti, že už hezký čas před ní biblí do češtiny přeložena byla. Soudíme to z předmluvy k biblí šafhúzske, již Hus (dle Palackého) napsal. Praví v ní: »Když kde nalezneš, ano umenšeno něco, ješto jiné některé bible mají, aneb přidáno, ješto nemají, aneb některé slovo nalezneš proměněné, než jest v některých biblech položeno: nechvátej opravovati, leč se dobře ujistiš prve starou biblí... A dále komu Bůh které slovo z latinské řeči vyložiti, to můž dobře učiniti, ale vždy také opatruje staré vykladače prve slov, v kterém místě a kterak které vykládají« (t. překládají).²⁾ Tedy už před tím byly mnohé české překlady bible. Ale ovšem vystoupením Husovým vlastně biblický věk u nás nastává. Po celá dvě století byla biblí knihou nej-

¹⁾ »O biblich českých«. Psal J. H. v kalend. »Hus« na r. 1893.

²⁾ Předmluva k biblí šafhúzske Vydal Palacký v Šemberově spisu: »M. J. Husi Ortografie česká«. — Palacký vidí v ní poznámky a opravy rukou Husovou. Jireček soudí, že pochází z let 1450—70. Taktěž soudí Erben ve svých Sebraných spisech Husových, v nichž předmluvu k biblí opět otiskl. Úryvky z ní vydal J. Dobiáš ve svém časopise historickém (1881).

rozšířenější a nejmilejší. Láskou k biblí procitl národ k životu tak intensivnímu, že tu stál nezlomen v síle proti celému světu. Ó bratří! národ náš byl jen tehdy silen, když lnul k biblí. Jeho první přílnutí bylo bouřkou, která očistila vzduch. Tenkrát se stal národ náš božsky radikálním. Vše, co se nesrovnávalo s Písmem, zamítal. Kéž by byl se nedal másti mistry a doktory bohosloví, kteří hořovali polovičatosti! Století 15. bylo bohaté na čtenáře bible. Pius II. r. 1451. na Táboře shledal, že tábořské ženy lépe se v Písmě vyznaly, než v Římě kněží, kteří ani jednou nepročtli Nového Zákona. Celkem známo do konce 15. století na 40 biblí, s různými změnami textovými.³⁾ Opisů musilo býti veliké množství. Mnohé jsou krásné. V nákladu nebylo šetřeno.

Když Pán Bůh nový nástroj k šíření pravdy své vzbudil — umění knižtiskářské, nemohlo ani jinak býti, než že mezi předními spisy tištěnými byla bible.⁴⁾ První tištěná bible česká je z r. 1488. Pořídili ji někteří pražští měšťané. Druhá s týmž textem vyšla na Horách Kutných r. 1489. a třetí s týmž textem ve Vlašských Benátkách r. 1506.

Ve stol. 15. probuzena byla touha po klasických studiích. Pádem Císařradu a příchodem učených Řeků na západ šířila se láska k starému

³⁾ J. H. (Hruška) v kalend. »Hus«.

⁴⁾ Latinská bible vyšla tiskem první r. 1455. v Mohuči (u Guttenberka), druhá r. 1460. v Bamberku, třetí (tato rokem označena) v Mohuči 1462. (vyd. Fust a Schöffe).

písemnictví řeckému. A poněvadž také čím dále tím více vzrůstala se touha po pravdě, nastala otázka, souhlasí-li latinská bible s biblí v jazycích původních (v hebr. a řečt.). Touhu tuto ukojil Desiderius Erasmus (Erazím) Rotterdamský, profesor bazilejský, vydáním řeckého Nového Zákona r. 1516. Vydání to způsobilo neobyčejný ruch, takže už r. 1519. vydal řecký Nový Zákon podruhé.⁵⁾ Třetí vydání vyšlo (s některými odchylkami) roku 1522. Zatím vydal kardinál Ximenes v Alkale (Complutum) r. 1520. bibli hebrejsky, řecky a latinsky vedle sebe (N. Z. ovšem jen řecky a latinsky). Nový Zákon měl už r. 1514. k tisku připravený. Erazím uspůsobil některá místa dle tohoto alkalského vydání ve svém 4. vydání r. 1527., jež téměř beze změny r. 1535. znovu otiskl.

Jako 2. vydání řeckého textu pro Němce má nesmírnou důležitost, má vydání 4. (z r. 1527.) důležitost pro nás Čechy. Vydáním tímto úplnějším předešlých v textu, opatřeným poznámkami a latinským doslovným překladem (parafrází) nadšen byl kněz Beneš Optát z Telče,⁶⁾ učitel v Ná-

⁵⁾ Z toho vydání přeložil Luther svůj německý Nový Zákon na Wartburce r. 1522.

⁶⁾ Beneš Optát z Telče byl kněz kališnický. Br. Jan Blahoslav navštívil jej roku 1551. Píseř o něm br. Zachariášovi do Boleslavě krásné svědectví. Hovořil s ním dlouho o věcech spasitelných, a jmenuje jej knězem pobožným. »Neboť« praví, »rovného jemu kněze (tak jakž slovou) kališnického nikdy jsem neviděl, jediného toho jsem našel heránka — v Čechách.«

městí, tak, že pořídil spolu s Petrem Gzelem z Prahy slušný, česky správný překlad Nového Zákona, jenž nákladem panny Johanky z Boskovic v Naměstí (nedaleko Kralic) vyšel r. 1533. Vydání toto je velmi důležité, poněvadž jest to 1. vydání české dle textu původního.⁷⁾ Muži ti však přihlíželi více k latinskému překladu Erazímovu a jeho lat. poznámkám neumějíce dosti důkladně řecky, což sami upřímně vyznávají, avšak pilně pracovali, »šetříce řeckého jazyku, pokudž jim možné bylo podle dikcionáře.« Šetřili i úsudku Lutherova Oddíly v kapitolách, které tehdy ještě nebyly rozděleny na verše, přijali do svého textu od Jakoba Stapulenského.⁸⁾ Oddíly ty slují aforismy.

(J. Bl. Grammatika česká, vyd. J. Hradil a J. Jireček r. 1857., str. VII.) »Byl muž pilný, jemuž rovného kněze toho svěcení římských biskupů v pobožnosti opravdové i v věrném Pánu Bohu (pokudž věděl a znal) sloužení na Moravě nikdy jsem neviděl« (ibid. str. 1.).

⁷⁾ Tiskem Matěje z Dvořišť, jenž k tomu účelu schválně umění tiskařskému se naučil. Titul zní: Nový testament, všecek již nejposléze a pilně od Erazma Rotterdamského přehlédnutý, netoliko jakž řecká pravda v sobě má, ale také jakž obojího jazyku mnozí staří a zpravení exempláři mají, nejposléze jak nej přijatější doktoři dovodí, napravují a vykládají. Protož kdožkoli miluješ pravou theologii, čti, rozeznávej a potom sud. Aníž ihned se horš, nalezl by co proměněného, ale toho sobě považ, jestli v lepší proměněno. Neb neuhř, ne soud, tupiti, do čehož by prve nenahlédl.

⁸⁾ Jacques Le Févre d'Étaples, vydal r. 1512. lat. výklad epištol Pavlových a r. 1523. francouzský Nový Zákon (z Vulgaty), † r. 1536., stařec 86letý, věře, že Písmo sv. je jedině naše pravidlo, a spasení že Bůh dává věřícím z milosti,

Tak podáno lidu českému Slovo Boží Nového Zákona tak, jak podáno býti mohlo na ten čas a na ty síly nejlépe. Optátův pokus značil pokrok obrovský, ale pokus Optátův nebyl dokonalý. To nejlépe cítil on sám, i strojil se napraviti překladu svého, ale smrt překazila mu tyto záměry.⁹⁾ Bůh zajisté měl už vyhlédnutého muže, jenž by uvázal se v překládání Písma svatého, Nového Zákona — Jana Blahoslava, narozeného r. 1523. V tomto muži pojila se zbožnost upřímná s učeností a pilí svědomitou. To poznali Bratři a proto na sněmě obecném přiměli ho mnohými a snažnými žádostmi k tomu, že se v překládání Nového Zákona uvázal. Učinil tak s láskou a zajisté že s modlitbou, a proto dílo se mu zdařilo, takže na sklonku svého života nenařiká nespokojeně jako Beneš Optát, ale s radostí se na svoji práci rozpomíná. Dív: »... a zvláště z Nového Zákona, kterýž (nechat se maličko pochlubím tím, v čem jsem dobrý díl věku svého strávil) s takovou velikou a pilnou prací, jakž nejvlastněji na ten čas býti mohlo, do češtiny jsem přeložil. Ješto mně se tak vidí, že toho žádný mně rovných, ovšem pak některých mládenečkův, z latiny a z kteréhokoli jazyku, ex tempore, tak hned pojednou bez mnohého na to myšlení lépe nežli já, praemeditatione s mnohou prací, volný

⁹⁾ »Poněvadž i sám on Beneš před svou smrtí, toho svého výkladu nelibovav, nemálo v něm napravovati chtěl, a i sám jsem z jeho úst nemálo o tom slyšel obšírné s ním o těch věcech mív promluvení.« Blahoslav v Gramm. str. 117.

čas sobě k tomu obrav, a nejednou od počátku do konce korigovav vlastněji a jadrněji neučiní. ¹⁰⁾ Tímto svým krásným překladem zahájil překlad celého Písma z jazyků původních a položil základ k bibli kralické, velkolepému to dílu Bratří českých.

II

Když bratří uložili Blahoslavovi, aby Nový Zákon z řečtiny přeložil, bylo už v Čechách 16 překladů Nového Zákona, z nichž dva byly dílem jednoty bratrské ¹⁾ a to Mistra Mikuláše Klaudiána »člověka učeného« ²⁾ r. 1518. a br. Lukáše Pražského, »muže pobožností i uměním vznešeného« ³⁾

¹⁰⁾ »Vady kazatelův«, str. 23. Vydal Slavík 1876 Blahoslav sepsal tyto »Vady« krátce před svojí smrtí r. 1571.

¹⁾ Jos Šmaha, Kralická bible, v Musejníku roku 1878. str. 252.

²⁾ Blahosl. Gramm. str. 39. — On též první mapu Čech r. 1518. vydal. (Denis, Konec samostatnosti české str. 289.)

³⁾ Bl. Gramm., str. 57. Jinde praví o něm Blahoslav, že byl muž veliký a znamenitý, a svého času bohoslov všechny v Jednotě (in tota gente nostra) předčící. O něco doleji charakterisuje jeho překlad: »Ač nemůže se jinak říci, než žeť B. Lukáš příliš mnoho archaismů (t. jak se dříve za otců našich mluvilo), jakož v slovích, tak i ve věcech zachoval, čehož vůbec nikdo následovati nemá.« Str. 177. Zemřel r. 1528. »Muž mocný v slovu i v skutku... Sumou nikdá muže takového v Jednotě nebylo. Dejž nám a stádcí svému Pán mnoho takových tak věrných, pilných, učených a nedadoucích se přemoci mužů!« Z Nekrologu bratrského. (V Orloji z r. 1888. str. 8.)

r. 1525. vydané v Boleslavi Mladé (na Karmeli), kde církev bratrská kvetla. Ovšem i tyto dva překlady pořizeny byly z latiny.

Ale »Zákona Páně do českého jazyku nenáleží vykládati toliko z obecného latinského překladu, v němž více jak šest set míst porušeno jest, nýbrž z řeckého textu, neboť že vrátiti se třeba k pramenům všichni zbožní vzdělanci jsou přesvědčeni, čehož svědectví viz i v dekretě papežském i v Augustýnovi obšírné.«⁴⁾ S láskou a znalostí dal se Blahoslav do práce. Ničeho neopomenul, co by mu napomoci mohlo, aby český text byl správný, veskrz srozumitelný a rozum řeckého původního textu vystihující.⁵⁾

Ale tenkrát nebylo snadné vydati tiskem Písmo svaté. Pověsti, že si Bratří opatřiti hodlají nový překlad biblí, začaly obíhati r. 1562.⁶⁾ Z toho povstal strach. Neboť kněžstvo římské ničeho se tak nebálo, jako bible. Namítalo se, že překládajíce Písmo svaté na jazyk český, spolu je falšují a kazí. Maximilián II. povoluje nátlaku tisknouti biblí Bratřím zakázal, a když pak biskup olomoucký, Vilém Prusinovský, vymohl r. 1566. na císaři mandát, jímž zapověděno tisknouti knihy české,

⁴⁾ Bl. Gramm., str. 141.

⁵⁾ Která vydání česká srovnal, i latinská v cizině vyšedší o tom viz jeho Grammatiku, a článek přehledný Šmahův v Musejníku 1878., str. 252—255.

⁶⁾ Viz Jirečkovy Rozpravy z oboru historie atd. ve Vídni 1860. Str. 10.

leč s povolením jeho aneb hejtmanovým (s místodržitelovým), byl už Blahoslavův Nový Zákon vytištěn.

Tištěn pak byl tak tajně, že o tom ani maršálek zemský, pán z Lipé, jemuž panství Evančice náleželo, nevěděl.

Vyšel r. 1564., v dvanácterce, o něco málo větší než jsou naše zákonky, ale asi jednou tak tlustý. Tisk jasný a zřetelný. Kapitoly nejsou rozděleny na verše, nýbrž na oddíly po kraji písmeny ABCDBFG⁷⁾ označenými. Po stranách je hojně citátů a výkladních poznámek.⁸⁾

Řekli jsme před tím, že Beneš a Gzel vydávajíce Nový Zákon řeckého vydání Erazíмова a jeho latinských parafrází (volného převodu) r. 1527. užívali. Erazímovo vydání vytištěno bylo r. 1535. po páté, a toto vydání tisklo se beze změny anebo jen s nepatrnými proměnami častěji. R. 1546. a 1549. vydal Robert Štěpán v Paříži řecký tekst dle vydání alkalského (Ximenesova) z r. 1520. Ale poněvadž našel, že se tu a tam odchyluje od vydání Erazíмова, přispůsobil následující vydání r. 1550. (tak zvané »královské«, »regia«) k 5. vydání Erazímovu z r. 1535.

Toto »královské« vydání Štěpánovo je pro nás proto tak důležité, že z něho Blahoslav překládal. R. 1551. zavedl Štěpán do řeckého textu

⁷⁾ Takových oddílů má na př. ep. k Římanům 73.

⁸⁾ Vydání to popsal krásně J. Karafiát, ve svém Rozboru kral. N. Z. (v Praze 1878), str. 6—7.

i verše, jež byl r. 1548. do Vulgaty zavedl. Vydání Štěpánovo z r. 1551. položil Theodor Beza, slo-
vutný vykladač Písma sv. za základ svých vydání
od r. 1565.

Tohoto vydání Bézova všimal si Blahoslav
vydávaje svůj Nový Zákon podruhé r. 1568. opět
v Evančicích, na krajích.⁹⁾ Vydání to ve čtverci
»podobá se již nejen skvělou úpravou ale i tiskem,
formátem a vším způsobem kterémukolivě dlu
pozdější kralické bible, což i také příčinou bylo,
že si ho obecně všímáno a že vešel rychle co do
jazyka i co do obsahu v známost všem bratřím,
kteří tehdáž v Čechách a na Moravě k Jednotě
slušeli.«¹⁰⁾ Tekst se od prvního vydání neliší.¹¹⁾

Avšak jednu podstatnou novotu zavedl:
verše,¹²⁾ které tehdá všeobecně zaváděti se po-
čaly. Jsou to verše Štěpánovy, jak je Blahoslav
u Bezy našel. Pro praktickou potřebu, k uvádění
míst z Písma sv. a k hledání jich jsou velmi uži-

⁹⁾ Některé doklady: Vyd. první čte k Řím. 12, 11. »pří-
hodnosti časův šetřící« (dle Rob. Štěpána z r. 1550.); vydání
druhé čte v textu též tak, ale na kraj položil Blahoslav čtení:
»Pánu sloužící« (jak Beza četl). Vydání první čte ke Gal. 4,
17: »pohrdati vámi chtějí«. v druhém vyd. klade na kraj po-
známku: »Jiní: nás pak odstrčiti chtějí.« (»Jiní« = jediný Beza
z r. 1565.)

¹⁰⁾ Šmaha v Musejníku 1878.

¹¹⁾ Blahoslav sám však dří, že pečlivé rčení měl k částicím
a a i, jimiž se řecké καί překládá. Gramm. str. 212.

¹²⁾ Na krajích však také starých označení (ABC atd.) po-
držel. Shledáváme se též s nimi i v 1. i v 2. vyd. kralickém.
Zdali též v 3. a v N. Z. z r. 1601., nevím.

těčny, ale nejsou všude případně oddělovány, trhající smysl Písma.

Blahoslav položil takto základ k biblí kralické. Neboť bratři kraličtí nepotřebovali než otisknouti Blahoslavův Nový Zákon, jakožto díl šestý biblí. »Hoznali asi brzy, že by se marně pokoušeli o lepší překlad, než jaký podal Jan Blahoslav. Protož položili tento Blahoslavův překlad svému vydání za základ opatrně jej s řeckým tekstem srovnávajíce a i popravujíce, jak dalece se jim toho zdála býti nutná potřeba. Daliť pak svou velikou úctu jak před Blahoslavem, tak před jeho prací i tím na jevo, že i když Blahoslava opravovali, opravovali jej, pokud možná, zas jen Blahoslavem.¹³⁾ (poznámkami jeho na krajích jeho vydání přidanými).

Dílo Blahoslavovo tedy celkem jen v nepatrnostech poměněné zůstalo základním kamenem biblí kralické. Denis jmenuje jeho Nový Zákon »dílo všecky dřívější pokusy daleko převyšující a jedno z nejznamenitějších jak věrností smyslu, tak lepotou slohu.«¹⁴⁾ Nejkrásněji rozbírá kralický Nový Zákon muž nad jiné povolany, s biblí jak v jazyku českém tak v jazycích původních důkladně seznámený, »jeden z velice skrovného počtu upřímných slova Božího milovníkův v národě našem pozůstalého«, dp. Jan Karafiát, kazatel té pravdy,

¹³⁾ J. Karafiát v Rozboru atd. str. 7. Tam též podány jsou ukázky úchylek. — Bratři kraličtí četili řeckých vydání Th. Bézy.

¹⁴⁾ Str. 548.

pro niž ochotni byli otcové naši vše obětovat i své životy, ve svém „Rozboru kralického nového zákona“ co do řeči i překladu. S hystorií našeho biblického textu.¹⁵⁾ Vzornost řeči Nového Zákona dle Karafiáta sestává: 1. v přísné důslednosti u tvoření forem; 2. v přísně logickém pojení myšlének; 3. ve zvláštní určitosti a jasnosti řeči; 4. v nadobyčejné vytríbenosti a něžnosti řeči; 5. v přenáramné bohatosti řeči. O překladu pak dí:¹⁶⁾ »Nemůžet nám to postačiti, že se náš Nový Zákon milostně čte a utěšeně poslouchá. Byloť by nám tím špatně poslouženo, kdyby tou vytríbenou řečí nebylo na vlas totéž povědíno, co se čte v řeckém textu. Nebo řeč, i ta výborná naše biblická řeč, jest přece jen řeč, to jest pouhé znamení a ne věc sama. Nám pak se ani tak nejedná o to znamení, jako o tu věc, kterouž znamení to znamená. Protož nutno především k tomu přihlížet, jakou má náš překlad Nového Zákona, při té své skvostné řeči, cenu věcnou.« V dalším podává Karafiát důkazu že, ač má náš překlad také své vady, jest ve svém způsobu tak výborný jako jeho řeč.

Ihned po vyjití Nového Zákona chystali se Bratři přeložiti také Starý Zákon z hebrejštiny na

¹⁵⁾ Ač už r. 1878. vyšel a to ve vydání ne velice velikém, ještě do dnes není rozebrán. Bylo by zajisté znamením procitší touhy, kdyby spisy podobného druhu pilně čítány byly po vlastech našich.

¹⁶⁾ str. 70.

jazyk český, a je dojemné, jak Blahoslav vynakládá poslední své síly, aby píše svoji Grammatiku¹⁷⁾ (Mluvnici), »příklad a pravidlo pravé češtiny budoucím Zákona Páně starého vykladačům a zvláště synům svým v Pánu milým pozůstavil.«

Sám se ovšem už započeti překladu Starého Zákona nedočkal. Zesnul v Pánu dne 24. listopadu 1371,¹⁸⁾ »jeden z duchů nejosvícenějších a z duší nejslechetnějších, jaké zrodila země česká v 16. stol.«¹⁹⁾

»Z předních čtyř; písař Jednoty, otec a vozataj lidu Páně v Jednotě. Muž veliký a znamenitý, velice pobožný, pracovitý od mladosti, ke všem velice přívětivý, jehož pověst široce mezi jinými národy roznesena vznikla. Veliký a drahý klín Jednoty; přespříliš brzo podle našeho soudu Pán Bůh jej vychvátiti ráčil. On sám ví, z jakých příčin.«²⁰⁾

III.

Starší Jednoty bratrské byli ze všech stran od bratří žádáni, by působili k tomu, by i Starý

¹⁷⁾ str. 352.

¹⁸⁾ Životopis stručně vylíčil B. Krajan v Orloji na r. 1874. Viz též Gindelyho, Geschichte der böhm. Brüder a Denisův Konec atd.

¹⁹⁾ Denis, str. 425.

²⁰⁾ Nekrolog bratrský

Zákon přeložen byl. Oni sami o tom zprávy podávají: »Když pak i nás Pán Bůh k službě a péči pastýřské řádně skrze prostředky povolati a v církvi své postaviti ráčil; k tomu časté žádosti od vás i mnohých jiných na nás od drahně let vzkládány byly, abychom i my, což by nám v tom možného bylo, učinili; soudivše to za věc slušnou a nám povinnou, i jiným užitečnou, vedle možnosti své opravdově k tomu jsme se přičinili a vybravše z společnosti své muže k tomu spůsobné práci takovou u vykládání Písem svatých jim jsme poručili. Kterouž oni pro slávu Boží a napomožení bližním na sebe přijavše věrně podle možnosti své v tom pracovali, a Pán Bůh tomu požehnati ráčil, takže již jeden díl knihy té, jenž Bibli svatá slove, připravili.«¹⁾

Záměr jejich spůsobil opět znepokojení, a to bude asi také příčinou jednou, proč Bratři svoji slavnou knihtiskárnu z Evančic do Kralic, na panství pánů z Žerotína, bratrské církvi náležejících, přenesli r. 1578.²⁾

Průpravné práce řídil nástupce Blahoslavův v úřadě biskupském br. Ondřej Štefan³⁾

¹⁾ V předmluvě na díl první (r. 1579.)

²⁾ Druhé dvě příčiny asi jsou: 1. Že pán z Žerotína jaksi protektorem bibli nové státi se chtěl a 2. že br. Cibulka, jenž hlavně té práci se věnoval, v Kralicích sídlil.

³⁾ Rodem z Prostějova od r. 1571. (11. října) ještě za živobytí Blahoslavova biskupem. Redigoval 10. díl pamětí bratrských, vydal dvoudílnou postillu kralickou a ve spolku s bratrem Kálífem slavný kancionál evančický r. 1576.

v Evančicích spolu s mistrem Mikulášem Albrechtem⁴⁾ z Kaménka, učeným znalcem jazyka hebrejského. U prostřed příprav churavév už delší dobu na své visitační cestě v Jaroměřicích (v Jarkách) br. Štefan »do světničky vejda lehl na lavici a umřel«, »muž velice pobožný, v theologii od mladosti pracovitý, kazatel výborný, výmluvný a velice příjemný.« To se stalo 21. července 1577. Mistr Mikuláš odebral se k svým přátelům — a tak dílo sotva započaté musilo býti zastaveno, až opět předse vzato až z jara r. 1578.

Po smrti br. Ondřeje Štefana dozor na překlad bible svěřen byl br. Janu Eneasovi, jenž po něm též biskupem se stal (r. 1577.) a zapisovatelem pamětí bratrských. Sídlo své měl v Evančicích, kde spravoval zároveň proslulou školu bratrskou. U něho dály se porady o hotových částech překladu. Za vedení a dozoru jeho vydána byla celá biblí.⁵⁾

O první tři díly největší však péči měl br. Izaiáš Cibulka (Caepolla), člen úzké rady, sídlem v Kralicích.

⁴⁾ Mistr učení vitemberského od r. 1571. K bratrské církvi nenáležel. O pestrých jeho příhodách viz Jirečkovy Rozpravy, str 16. a 17.

⁵⁾ »Úřad biskupský 16 let a něco více bedlivě s mnohým užitkem konal a sumou zvláštní klínat Jednoty byl. Pobožný, příkladný, velmi prozíratelný strážce čeládky Boží, bedlivý, v sedmeru umění mistr.« Studoval tři roky ve Vitemberku (1565—68.) Zemřel následkem léknutí 1594.

Ten maje tiskárnu doma na tisk dohlížel a tak pilen byl, že ve čtyrech letech tři první díly vyšly. Zesnul neočekávaně uprostřed pilné práce 24. srpna 1582 k žalosti veliké bratří a zvláště br. Eneasa.

Kromě toho ještě tito účastnili se práce milostné, důležité a požehnané: br. Jiří Strejc,⁶ (Wetterus) správce sboru v Hranicích, muž bystrého ducha, obcování bezúhonného, skromný a učený, takže r. 1577. do úzké rady přibrán býti musil, ač byl ženat, neboť dosud Jednota bezženství zachovávala u správců svých. Zdá se, že on opatřoval hojně bibli poznámkami a přeložil žalmy, kteroužto práci vykonal mistrovsky.

Br. Jan Effreim. »Přední biskup (od r. 1599.). Muž pobožný a učený a velice k lidem všelikého stavu přívětivý a právě otcovský. Jedenácte let v úřadu biskupském pracoval (od r. 1589.) s nemalým užitkem lidu Božího. Sám v sobě velice starostlivý a kormoutlivý více jiných než sebe ušetřující; nebo častokrát maje hodnou příčinu někoho potrestati, než to učinil (boje se, aby nějak převzat zle nebyl neb někoho neurazil), raděj sám

⁶) Narodil se v Zábřehu; studoval v pruském Královci a Tubinkách. On byl z hlavních stoupců živlu reformovaného v Jednotě. Vydal česky Kalvínovy instituce. (Vycházejí v novém překl. líc. th. Šebesty v Hlasech ze Siona.) Velikou a neocenitelnou službu církvi prokázal přebásněním žalmů Davidových k zpívání v církvi (r. 1587). Zesnul 25. ledna 1599.

v sobě se kormoutil a v koutě zaplakal, čehož mnozí zle užili.*⁷⁾

Br. Jan Kapito (nikdy Kápilo), správce sboru třebičského, člen rady (od r. 1584.). Jeho postilla⁸⁾ je psána takovou ryzí a krásnou češtinou, jako jsou výkladní poznámky v bibli. Jsou tedy asi většinou od něho.

Br. Pavel Jessen, rytíř, Slovák z Turce.⁹⁾ «Lícen je jakožto muž veliký v slovu i v skutku mocný, učený, stížitelný, k odpovědi rychlý a velmi výmluvný.» Byl správce sboru lipnického a biskupem Jednoty (od r. 1589).

Br. Lukáš Helic z Pozňan, podle těla žid z židů, jak se sám ve svém kšaftě z r. 1585. nazývá, avšak z milosti Boží podle víry křesťan z Krista, čili Mesiáše, jehož Bůh pomazal, v Jednotě vychován od r. 1564. Svoji znalostí spolu s mistrem Mikulášem Albrechtem¹⁰⁾ velice při překládání Písma sv. prospěl¹¹⁾.

⁷⁾ Tak Nekrolog. Studoval v Heidelberku. Znal několik jazyků. Když ku práci překladatelské byl povolán, sídlil snad (dle Šmahy v Musejn. 1878. str. 261.) v Tuchoměřicích u Prahy. Zesnul 21. ned. po sv. Trojici r. 1600. v Praze a pochován byl v Boleslavi v hrobě br. Jana Augusty.

⁸⁾ Starší Jednoty vydali ji dvakrát, ve dvou dílech r. 1586. a 1615. — Od br. Šteřana poslán byl na učení heidelberské spolu s Němčanským a Felšnem. Zesnul v Třebíči r. 1589.

⁹⁾ Dle staré poznámky v bibli jedné z Uherského Brodu. — Zesnul 24. kv. 1594.

¹⁰⁾ Jenž se opět vrátil do Evančic r. 1581.

¹¹⁾ Později Bratřím mnoho mrzutostí spůsobil svým chováním nepokojným. Viz Dekrety bratrské (vyd. Gindely 1865)

Tot tedy muži, kteří překlad Písma sv. Starého Zákona do milého našeho mateřského jazyka nám přeložili.¹²⁾

Nevyšlat pak bibli kralická hned najednou, nýbrž po dílech, a to v šesti dílech. Proto slove šestidílná. První díl obsahoval 5 knih Mojžišových a vyšel r. 1579. A ač císař Rudolf ihned v zápětí vydal proti bibli nařízení o tiskárnách a tiscích r. 1580., nezalekli se Bratří, neboť rozkaz Spasitelův: Jdouce po všem světě a učte všechny národy, platí víc a musí od učedníkův jeho zachovávan býti víc než všechny zákazy, edikty a mandáty světských i duchovních vrchností. Druhý díl vyšel r. 1580. a obsahuje knihy historické od Jozue až po Ester. Za ním hned následoval díl třetí r. 1581. obsahující knihy poučné (didaktické) a básnické od knihy Jobovy až po píseň Šalamounovu.

z usnesení starších na sněmě lipnickém r. 1591. (kde na Hetice veliké byly nářky) na sněmě pferovském r. 1594. (kde nařízeno mu, by duchovní práce zanechal.)

¹²⁾ *Zdá se pravdě podobno, že překladatelé měli práci u překládání a vykládání mezi sebou rozdělenou, a že každý překládal část Starého Zákona, jeden žalmy, druhý knihy královské a jiný zase proroky; o Strýci, jak už uvedeno, tvrditi lze, že žalmy překládal; jaké ale účastenství ostatní překladatelé v bibli bratrské měli, nelze udati; v pamětech bratrských toliko zaznamenáno, že v Evančicích bývaly porady konány; jakým však způsobem překlady shotovené přehlédány, porovnávány, opravovány bývaly, aby v obsahu i v řeči lad a sklad byl, jakým se vyznačuje Kralická bible, není v pamětech bratrských vy-psáno. Šmahá, v Musejn. 1878. Str. 261.

Když pak roku následujícího br. Cibulka neočekávaně zemřel, nastala šestiletá přestávka, tak že díl čtvrtý obsahující proroky, teprv r. 1587. vyšel. Za to díl tento převyšuje všechny předcházející bohatstvím výkladův a tak «mnohých obzvláště tohoto dílu častá a nezbedná žádost»¹³⁾ byla hojně odměněna. Díl pátý obsahující knihy apokryfické vyšel roku následujícího 1588. zároveň s předmluvou, v níž se důraz klade na to, že knihy tyto nelze za kanonické považovati, ani z nich články učení křesťanského bráti, jelikož jsou knihy původu lidského a ne Božího a se Slovem Božím se nesrovnávající.¹⁴⁾ Díl pak šestý, obsahující Nový Zákon, vyšel o 5 let později a to r. 1593. Tedy před 300 lety. Jak už bylo řečeno, je to přehlédnutý, jen málo poměněný, místy oprávený¹⁵⁾

¹³⁾ Z předmluvy k dílu čtvrtému.

¹⁴⁾ Teprv koncil tridentský tyto apokryfické knihy na roveň knihám kanonickým postavil. Dne 8. dubna 1546. ve 4. sedění dostal církevní sankci překlad Jeronýmův (Vulgata) i s apokryfami a každý byl proklet, kdo drží jinak. Kardinál Ximenes ve své alkalské bibli apokryfy od knih kanonických ještě správně odděloval. Kajetán, kardinál, ve svém komentáři r. 1532. papeži Klementu VII. věnovaném díle: «Celá latinská církev děkuje Jeronýmovi mnoho, že jest kanonické knihy od nekanonických (apokryf) dělil.» Jezovitům ovšem apokryfy přišly vhod, jelikož v nich o spravedlnosti ze skutků a obětích za mrtvé řeč je.

¹⁵⁾ Dle řeckého vydání Bézova. Výklad k Novému Zákonu napsal br. Jan Němčanský, rodem z Uherského Brodu. Jsou velmi krásné a bez příčiny mnohé měnil je po něm br. Zachariáš Ariston ve vydání Nového Zákona r. 1601. — Br. Němčanský zesnul r. 1611.

překlad Jana Blahoslava. Všechna 6 dílů je vydáno ve črverci na papíře silném, pevném; tisk je pečlivý a krásný. Řídil tisk nejslavnější knihtiskař český, br. Zachariáš Solín.¹⁶⁾ Po krajích jsou výklady. »Výklad velice obsáhlý a zajímavý svědčí o znamenité učenosti pro dobu onu; překladatelé znají nejen otce církevní a klassiky řecké a latinské, ale i archeologii hebrejskou; poznámky historické a filologické jsou četné a tak přesné, jak dopouštěla toho vědecká znalost tehdejší doby. Ale zároveň skladatelé nezapomínají nikdy, že první povinností jejich jest povznášeti mysl k Bohu, a taktó bible kralická jest vzácným pramenem zpráv o mravním stavu společnosti tehdejší a o pravém učení Jednoty.«¹⁷⁾

Výklady bratrské prvních čtyř dílů vyšly jako příloha časopisu »Betanie«,¹⁸⁾ a lze tudíž každému se v nich pokochati.

Tekst pak Písma svatého jak poprvé v Kralicích v letech 1579—1593 vyšel, vydá knihkupec Frt. Horálek ve vydání báječně laciném pro lid¹⁹⁾,

¹⁶⁾ »Některé od něho vytištěné knihy směle mohou postaveny býti po bok proslulým pracím hollandských knihtiskařův Elzevirů.« Denis, str. 545. Zesnul v Kralicích 8. března 1596.

¹⁷⁾ Denis, str. 550. Viz krásnou práci Šmahovu v Musejníku 1878, kde na str. 361.—380. najdeš doklady jak znalosti Bratří tak jejich učení.

¹⁸⁾ Redakce v Bystrém p. Nové Město n. M. Lze je dostatí zvlášt. Měsíčník »Betanie« stojí ročně pouze 60 kr.

takže každý bude moci Slovo Boží jakožto odkaz svých otců velikých mít, čísti a jím se řídit, k pokoji a blahu své vlastní duše i ku blahu celého národa.

Zbývá nám ještě pověditi několik slov o vydáních kralických Písma sv. dalších. Než všech šest dílů vyšlo, málo kdo je měl pohromadě všechny. A tak Bratři vydali Bibli ve svazku jednom ve velké osmerce, tiskem drobným ale ostrým a čitelným se skrovnými jen změnami²⁰⁾, ba v Novém Zákoně vrátili se spíše k textu Blahoslavovu²¹⁾. Vyšla r. 1596. Dozor na vydání to měl br. Jiří Strejc. Ku pomoci přidání mu na sněmě přerovském r. 1594. br. Samuel Sušický²²⁾ a br. Adam Filinus²³⁾ jakož i mistr Mikuláš (z Kaménka). »však což nejméně mohou v textu, aby opravovali a br. Jiříkovi Strejcovi aby ukázali.«²⁴⁾

¹⁸⁾ V sešitech o 16 stránkách po 2 kr.

²⁰⁾ »Jichž vždy zapotřebí nebylo.« »Právě v tom, že se toto druhé vydání od prvního tak málo uchyluje, spatřuju jeho přednost. Myslím, že bylo tisknuto pod dozorem těchže mužův, kteříž o 1. vydání tak usilovně pracovali, a že teprv po jejich odchodu buď ze světa vůbec, buď z jeho dílny, když jejich místo zaujali učňové, kteříž se v Kralicích nekvaltovali, počalo jejich dílo tak nemilosrdně mistrováno býti.« Karafiát v Rozboru str. 12. a 13.

²¹⁾ Na př. Řím. 12, 11.

²²⁾ Biskupem jsa zesnul v Boleslavi r. 1599. Spolu s br. Albinem a přehlédl rejstřík sdělaný od br. Aquina a k bibli připojený.

²³⁾ Správce sboru slavkovského zemřel r. 1598.

²⁴⁾ Dekrety, str. 262.

Pro lidi starší vytištěn byl Nový Zákon roku 1601. opět s výklady²⁵⁾ tisk pěkný a krásný. Úchylinky však od 1. vydání jsou celkem pochybené.²⁶⁾

Dvanácte let později r. 1613. vydali Bratři po třetí a naposledy Bibli svatou v Kralicích.²⁷⁾ Měnili opět mnohá slova a celkem bez potřeby. Vydali ji opět v jednom svazku a bez výkladů, připravivše takto národu svému pro doby nejtěžší, které brzo nastaly, útěchu a posilu. Toto vydání stalo se základem všech vydání v cizině pro české vyhnance a pro tajné vyznavače ve vlasti po pravdě a útěše toužící vydané. Ba vliv biblí kralické na všechna ostatní vydání biblí i katolických je veskrz patrný, ba biblí kralická stala se uči-

²⁵⁾ Sdělal je br. Zach. Ariston, správce sboru přerovského dle br. Němčaského (v 1. vyd.). Muž učeností i důvtipem vynikající. »Starší a jeden vozotaj lidu Božího v Jednotě. Člověk učený (jeden z těch, kteří se mnohem více v domácích školách naučili nežli někteří v slavných akademích), osvícený, výmluvný, pracovitý, mnohým prospěti a učená škola ivančickou zvelebiti, velmi zádstivý a snažný, v disputacích důvtipný, bystrý potěrač kačířstev, kteréhož Jednota dobře a svatě v mnohé práci dobré užívala a obzvláště v vysvětlení Písem sv. Nového Zákona«. (Nekrolog).

²⁶⁾ Karaňát, Rozbor, str. 13. Velice krásné a skvostné vydání Nového Zákona z r. 1601. pořídil Spolek Komenického v Praze. (Cena 3 zl. a 5 zl.)

²⁷⁾ Toto třetí vydání vydala bibl. společnost roku 1887. V plátně lze dostati bibli kral. za 1 zl. 20 kr., v kůži za 1 zl. 50 kr. Nový Zákon s žalmi za 18 kr., bez žalmů za 12 kr.

telkou všem, kdo správně a dobře česky mluvili a nás mluvití naučili.²⁸⁾

Bibli kralická je odkaz otcův nám synům. Otcové naši stali se jí velikány. Národ náš je v boji. Otázky státoprávní, sociální, náboženská, jazyková — volají po rozřešení. Z nich pak nejdůležitější je otázka náboženská, neboť srdce člověka žízni po věčné pravdě. Kde ji nalézt? Tam, kde ji Hus, Chelčický, Bratři, zkrátka nejlepší synové národa našli — v bibli. A nalezne-li národ náš pravdu, jež se vtělila v Pánu Ježíši Kristu, bude šťasten, bude svoboden, bude velik.

• Národ náš nepochybně zanikne, neobrátili se opět k Hospodinu a k jeho Písmu. Nebo všechno naše národní usilování zůstane i nadále bez trvalých výsledkův, jelikož se mu nedostává mravní síly. A té lze dosíci jenom u Hospodina a to skrze Písmo.²⁹⁾

Neříkejte, že bible sestárla. Věčně svěží je — a až dávno setlí knihy moudrosti světské, tato kniha knih nepozbude své svěžesti, své moci a síly. K bibli tedy, kdo chceš osvěžiti, omládnouti, kdo chceš pravdu a Boha poznati a nalézt, a kdo chceš svému milovanému národu prospěti!

K bibli! Její mluva prostá, plná rajske něhy zve k zřídlu blaha tebe. Neotálej! Jsi-li sklíčen, citíš-li pusto ve svém srdci, poznáváš-li, že život tvůj až dosud stráven byl tak na prázdno v tak

²⁸⁾ Viz, co píše Šmaha v Musejn. 1878 a 1879.

²⁹⁾ Karafiát. Rozbor, str. 107.

hrozně nicotné snaze po cti a slávě, po bohatství a prospěchu, po radovánkách a rozkoších, jež všechny spustošily ti srdce, unavily duši — pod k bibli a vezmi ji a čti, čti jako dítě, čti s důvěrou, čti s modlitbou za vedení s hůry — a ty vstaneš od bible jiný. V ní najdeš lék pro svoji duše nemoci všechny. Je někdy trpký, trpce a vážně mluví bible o hříchu — ale blažený ten, kdo se od ní dá souditi — brzo ukáže mu bible cestu ku pokoji a míru, jenž plyne z odpuštění. Brzo najde cestu na Golgatu a uzří tam beránka Božího, an krvácel za jeho hřích. Před tímto Synem Božím, který je předmětem bible, utichne bouře filosofických systémů.

A vy, jichž srdce láskou plane k národu, již přemítáte o prostředcích a cestách, jak dobytí mu starých práv a svobod — ustaňte na maličko! Národ byl jednou velik, a to bylo v době, kdy přilnul láskou k bibli. Neměl by to zkusit opět? O, chopte se bible, vy milovníci vlasti, čtete v bibli, zpytujte v ní: v ní obsaženo vše, jak šťasten se stává jednotlivec, jak celý národ. Ujmi, vlasti milá, dědictví otců, ba je to víc, než dědictví otců, je to Slovo věčného Boha, volajícího k nám:

»Zastavte se na cestách a pohledte a vyptejte se na stezky staré, která jest cesta dobrá, i choďte po ní, a naleznete odpočinutí duši své.« (Jer. 6, 16.)

Ó, neotálej! Pod k zřídlu blaha a važ, važ s prozpěvováním ze studnic spasení!